ڕۆشنبیریی گشتی و ئیسلامی . زانست و ئیمان

پەیامی قیبلە

پەیامی هزر

د. عومەر عەلی

٢٠١٨

پەیامی هزر (الفکر)

د. عومەر عەلی

پەیامی قیبلە

رۆشنبیریی گشتی و ئیسلامی . زانست و ئیمان

ناوی کتێب: پەیامی فیقهی

نوسەر: عومەر عەلی

دیزاینی ناوەوەو بەرگ: توانا ئەحمەد

چاپخانە:

تیراژ:

نرخ:

ژمارە (   )ی ساڵی (   )ی

لەبەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکانی پێدراوە

بسم الله الرحمن الرحيم

هزرو هەڵوێستەیەك

زۆرجـار گوێـمان لـە زۆر ووتـەی جیـاوازو دژ بەیـەك دەبێـت سـەرمان لـە دژایەتیەکـەی سـورِ دەمێنێـت، کـە بـۆ وا سـوور دەبنـەوە لەسـەری، چونکـە هەندێك جار کەسەکان یەك زمان قسە دەکەن و لە یەك جێگەشدا دەژین و هەندێك جار یەك ئامانجیشیان هەیە! بەڵام کە دێن و لە بیرۆکەو باکگراوندی ئـەو جیاوازیانـە دەکۆڵینـەوە بۆمـان دەردەکەوێـت هەریـەك پەروەردەکـراوی هزرێکـی جیـاوازە، وەیـان کاریگـەرە بـە یەکێـك لـەو قوتابخانـە هزریانـە، هەمـوو ئـەو هزرانـەش داهێـنراوی مرۆڤەکانـن هەربۆیـە جیـاوازی زۆری تێـدا بـەدەر دەکەویـت، لێرەدا بـە پێناسـەیەکی کـورت دەچینـە نـاو هـزرە جیـا جیاکانـەوەو هەڵوێسـتەکی کورتیـان لەسـەر دەکەیـن وەك دەرگایـەك بـۆ تێگەشـت و زیاتـر بەدواداچـوون.

هزر چی یە؟

هـزر تەنهـا بەمانـای تێگەشـتن دێـت، واتـە کۆمەڵـە بیرۆکەیەکـە لـە مێشـکی مرۆڤـدا گەڵاڵـە دەبێـت و لەسـەر شـتێك یـان کۆمەڵـە شـتانێك دەنیشـێتەوەو دەبێتـە بڕوایەکـی تـەواو لای مـرۆڤ و هـەوڵ بـۆ ئامانجەکانـی دەدات.

کاتێـك دەوترێـت بیرۆکـە ئەویـش دەتوانیـن لقەکانیشـی دەستنیشـان بکرێـت وەك: دەرك کـردن، هۆشـیاری، بەهێـزی هەسـت پێکـردن، خەیـاڵ.
جگـە لـەوەش جۆرێتـی بیرکردنەوەکانیـش لەسـەر بیرلێکـەرەوە زۆرن، تەنهـا هەندێکیـان ئامـاژە پـێ دەکەیـن وەك:
یەکەم: بیکردنەوەی ئاسای.
دووهەم: بیکردنەوەی عاتفی.
سێهەم: بیکردنەوەی لۆژیکی.
چوارهەم: بیکردنەوەی وەرزشی.
پێنجهەم: بیکردنەوەی ڕەخنەی.
شەشهەم: بیکردنەوەی داهێنان.
ئیشـی هـزر هەروەهـا لەگـەڵ زانیاریەکانـدا کار دەکات و بـەدوای ڕێگـە چـارەدا دەگەڕێـت و هەوڵـی پێشـکەوتن و سـەرکەوتنی دەدات.
ئـەم خسـتنە گـەڕی بیـرو هۆشـیاریەو بـە ئاگابوونـە کارێکـی داواکـراوە لـە مرۆڤـەکان و هـۆکاری بەردەوامـی و بەرەوپێشـچوونی ژیانـە، بـە تایبـەت بیرکردنـەوەی داهێنـان.
لێـرەدا ئـەو پرسـیارە خـۆی پـێ ڕاناگیـری و دەڵـێ مەگـەر سـەرەنجامی ئـەو هـزرە جیـا جیانـە نەبـووە کـەوا ژیانـی هەزارەهـای بـە قوربانـی خـۆی کـوردووە؟
وەڵامەکەشـی بێگومـان ڕاسـتە بـەڵام هـۆکاری ئـەو کوشـت وبـڕو ناتەباییانـەی کـە دەبێـت هەریـەك لـە ژێـر هزرێکـدا دەگەڕێتـەوە بـۆ ئالیەتـی نادروسـتی ئـەو هـزرەی کـە پشـتی پـێ بەسـتراوە هـەروەك چـۆن دەکرێـت دەمارگیـری و شـتی تریشـی تێکـەڵاو بـە هـزر کرابێـت کـە لـە بنەڕەتـدا هـزر نەبـووە.
لێـرەوە دەرگاکـە تەقـەی لـێ دەدەیـن و هەندێـك لـەو فکرانـەی کـە ئێسـتە لـە دونیـادا برەویـان پـێ دەدرێـت، بـە پوختـی وەك لـە سـەرەوە ئاماژەمـان پـێ کـرد ڕوون دەکەینـەوە.

١-هزری لیبراڵی

هزری لیبراڵی لە بنەڕەت و زمانەوانیدا لە دوو بەش پێك هاتووەو لاتینیە.
یە کە بەمانای ئازادی دێت.Liber کە دەرهێنراویLiberalism
ئـەم بزووتنەوەیـە بـە بزووتنەوەیـەك دادەنرێـت کـەوا کار دەکات بـۆ ئـازادی مرۆڤـەکان لـە سـێ ڕێگـەوە.
یەکەم: لە ڕێگەی سیاسی.
دووهەم: لە ڕێگەی ئابووری.
سێهەم: لە ڕێگەی ڕۆشنبیری.
ئـەم سـێ ڕێگـەی کـە لێبراڵیـەکان لـە ڕێگەیـەوە کار دەکـەن لـە جێگەیەکـەوە بـۆ جێگەیەکـی تـر دەگۆڕێـت، وە بێگومـان لەسـەر ئـەو فەلسـەفەی کـە خۆیـان باوەڕیـان پێـی هەیـە.
مێـژووی لیبراڵـی دەگەڕێتـەوە بـۆ سـەدەی شـازدە وەیـان دەتوانیـن بڵێیـن لەوکاتـەوە بـەرەو پێشـچوونی بەخۆیـەوە بینـی، لـە ئەوروپـاوە سـەری هەڵـداو لـە ئەنجامـی ئـەو شـەڕانەی کـە لەسـەر ئایـن دروسـت بـوون.
هەربۆیـە دەبینیـن دینیـان لـە دەوڵـەت جیـا کـردەوەو لـە ڕێگـەی مافـی تـاك و یەکسـانی، بـۆ نمونـە لـە ڕەگـەز، پەیوەنـدی سێکسـی، جنـس.
ئـەم بزووتنـەوەش لەنـاو خۆیـدا جیـاوازی بـەدی دەکرێـت و دەتوانیـن بـە دوو بـەرە بیـان ناسـێنین ئەوانیـش: وەك سوسـیال لیبرالیـزم و نیئۆلیبرالیـزم.
نیئۆلیبرالیزمـەکان زیاتـر بـەلای ئابووریەکـەدا دەچـن و بـوار زیاتـر بـەو لایەنـە دەدەن، ئیـتر ئـەم لایەنـەش لـە ڕاسـتیدا جۆرێـك لـە تێکەڵـی تێـدا بـەدی دەکرێـت وەك لەلایـەك پشـتگیری خـاوەن سـەرمایەدار کـردن و بەهـەژار کردنـی خەڵکـی ئاسـایی، لـەم ڕووەوە دەتوانیـن بڵێیـن جۆرێـك لـە پەیوەنـدی لەگـەڵ ڕەئسـمالیدا

بـەدی دەکرێـت، هەرچەنـد لـە بانگەشـەکانیاندا ئـەوە دەرناخرێـت، بـەڵام لـە زەمینـەی کاری بـازاڕی ئـازاددا ئـەوە بـە ئاشـکرا دەبینرێـت.

ئـەو بازاڕی ئـازادەی کـە زۆرجـار فـەوزا دروسـت دەکات، ئەمانـە دروسـتیان کـردووەو پشـتگیری ئەوانـە کـە بـازاڕ ئـازاد بێـت! وە دەوڵـەت نابێـت دەسـت وەرداتـە کاری سـەرمایەداران، چونکـە دەڵێـن کـە مـرۆڤ لـە دایـك دەبێـت بـە ئـازادی لـە دایـك دەبێـت وە دەبێـت ئازادیەکـی ڕەهاشـی هەبێـت. بـەڵام کـە وورد دەبینـەوە لـەم ئازادیـە تەنهـا بـۆ سـەرمایەدارەکانەو هـەژاران ئازادیەکانیـان دەبێتـە قوربانـی ئـازادی سـەرمایەدارەکان، ئـەم دەسـتە لـە کوردسـتاندا زۆرجـار بەدیـار دەکەوێـت و هـەژاران دەنگـی نـا ڕەزاییـان بـەرز دەکەنـەوە لێـی بـە تایبـەت لـە ڕەمەزانانـدا، حکوومەتیـش وەك پشـتگیری ئـەو بیرۆکەیـە بەگوێـرەی پێویسـت ئـاوڕی لـێ نەداتـەوە، هەرچەنـد لـە ڕاستیشـدا ئـەو ئازادیـە کـە وەك دەڵێـن ڕەهـا بێـت ڕەهایانـەش پێـی نـەدراوە ئەوەتـا دەبینیـن لـەووڵاتانـی ئەوروپـا تـا ڕادەیەکـی زۆر چاودێـری بەسـەریانەوە هەیـە، بـەڵام لـە ووڵاتانـی عەرەبـی کەمـتر ئـەوە بـەدی دەکرێـت، بـۆ نمونـە لـە کوردسـتاندا زۆرجـار دەبینیـن بـە تـەن دەسـت بەسـەر خۆراکـی بەسـەرچوودا دەگیرێـت لـە کاتێکـدا لـە ئەوروپـا ئەگـەر خـواردن کاتەکـەی بەسـەرچوو زۆرتریـش لـە پارەکـەی خـۆی پێـی بدەیـت پێـت نافرۆشـن، چونکـە چاودێریەکـە ئەوەنـدە تونـدە فرۆشـیار لـەوە دەترسـێت کڕیـار شـکاتی لـێ بـکات وەیـان ئاشـکرای بـکات کـە خواردنـی بەسـەرچووی فرۆشـتووە، بـەڵام ڕەهایەکـەی زیاتـر لـە نرخـدا خـۆی دەبینێتـەوەو سـنوردانەنانی تـەواوە بـۆی، بـۆ نمونـە ئـەو خواردنانـەوەی کـە زیـان بەخشـە تـا ئێسـتە نەتوانـراوە ڕێگەیـان لـێ بیگرێـت وەك کحولیـەکان.

بیرۆکـەی لیبراڵـی بەجۆرێکـە هەرچەنـد لـە ئەروپـاوە سـەری هەڵـدا بـەڵام هـۆی کاری جـدی کـردن بـۆی توانیـان بەجۆرێکـی وا ئـەو هـزرە تەشـەنە پـێ بکـەن بگات

بـە وولاّتانـی دەرەوەی ئەوروپـاو هەتـا کاریگـەری لەسـەر ئـەو کەسانەش کـرد کـە پابەنـدن بەئاینیـە ئاسـمانیەکانەوەو هـزری تایبەتـی خۆشـیان هەیـە. بـۆ نمونـە هـەر سـێ ئاینـە ئاسـمانیەکان، وەك لـە خـوارەوە ئاماژەیـان پـێ دەکەیـن.

لیبراڵی ئیسلامی

ئـەو بیرۆکـەی کـە لیبراڵیـەکان هێناویانـە بەداخـەوە دەتوانیـن هەسـتی پـێ بکەیـن لەنـاو بزووتنـەوە ئیسـلامیەکانداو لەنـاو هەتـا تاکـی مسـوڵمانانـدا، کـە زۆرجـار گوێمان لـێ دەبێـت کـە دەبێـت دیـن لـە دەوڵـەت جیـا بکرێتـەوە، وەیـان دینـداری تەنهـا نیـوان مرۆڤـەکان و خـوای گەورەیـە.
لەنـاو حیزبـە ئیسـلامیەکانی خۆشـماندا جۆرێـك لـەم بیرۆکـە دەبینرێـت و هەسـتی پـێ دەکرێـت، وەك لـە دوا کۆنفراسـی یەکگـرتوودا بـاس لـە جیـا کردنـەوەی بانگـەواز لـە سیاسـەت کـراوە، گـەر بـە ووردی لـەو جیـا کردنـەوە بدەیـن جۆرێـك لـە جـۆرەکان ئـەو بیرۆکـە لیبراڵیەمـان نیشـان دەدات، بـەڵام بـە بەرگێکـی ئیسـلامیدا، هەرچەنـد یەکگرتـوو بـڕوای بـە جیـا کردنـەوەی دیـن لـە دەوڵـەت نـی یـەو خـۆی سیاسـەت دەکات و بـۆ حوکـم هـەوڵ دەدات بـە مەرجەعیەتێکـی ئیسـلامیەوە، بـەڵام ووروژانـدن و باسـکردنی ئـەو جـۆرە جیاکردنـەوە هـزری لیبراڵیـمان دێنێتـە یـادوو هەبوونـی ئـەو ئاراسـتە هزریـە.
لەناو ئیسلامیەکانی تردا دیسان لیبراڵی ئیسلامی دەرکەوتوون وەك:
فـرج فـودە١ ، جـمال البنـا٢، إيـاد جـمال الديـن٣، سـيد القمنـي٤، أحمـد صبحـي منصـور٥، طـە حسـين٦ ، وە هەروەهـا زۆری تریـش. هەرچەنـد هزرێکـی سـەربەخۆ نـی یـە کـە نـاسراو بێـت بـە لیبراڵـی ئیسـلامی، بـەڵام لـە بیرۆکـەی کەسـایەتیە

نـاوداره‌كان وه‌یـان هه‌ندێـك كـه‌س لـه‌ ڕیـزی حیزبـه‌ ئیسـلامیه‌كاندا هه‌ڵگـری ئـه‌و بیرۆكـه‌ن وه‌یـان به‌لانـی كه‌مـه‌وه‌ بڵێیـن كاریگـه‌ر بـوون پێـی.

لیبراڵی مه‌سیحی

هه‌ندێـك جـار به‌نـاوی باللاهـوت التحـرري هه‌سـتی پـێ ده‌كرێـت، ئه‌مـه‌ش زیاتـر ئـه‌و كه‌سـانه‌ن كـه‌ فه‌لسـه‌فین، وه‌ بـوار بـه‌ موناقه‌شـه‌ ده‌ده‌ن له‌سـه‌ر مه‌سـیحیه‌ت، بـه‌ڵام ئه‌مـه‌ لـه‌ ڕاسـتیدا جێگـه‌ی تێڕامـان نـی یـه‌ چونكـه‌ مه‌سـیحیه‌ت خۆیـان پێـش لیبراڵـی ده‌سـتكاری دینه‌كه‌یـان كردبـوو وه‌ گـه‌ر لێـی ووردبینـه‌وه‌ لیبراڵـی هـه‌ر لـه‌ ڕقـی مه‌سـیحیه‌ت دروسـت بـوو.

لیبراڵی یه‌هودی

لیبراڵیـه‌ یه‌هودیـه‌كان بزووتنه‌وه‌یه‌كـی یه‌هـودی چاكه‌گه‌ریـن به‌زمانـی خۆیـان ئه‌ڵبـه‌ت، ئه‌مانیـش بـه‌ده‌ردی مه‌سـیحیه‌كان وه‌ لـه‌ نێـو یه‌هودیـدا ماسـۆنی هه‌یـه‌ كـه‌ جێگـه‌ی خۆشـحاڵیه‌ گـه‌ر لیبراڵـی له‌ناویانـدا پـه‌ره‌ بسـێنێت، چونكـه‌ هیـچ نه‌بێـت ئـه‌و ئازادیـه‌ی لیبراڵیـه‌كان ده‌یـده‌ن بـه‌ یه‌هـودی هـه‌ر بـاوه‌ڕی پێـی نـی یـه‌. لێـره‌دا له‌سـه‌ر لیبراڵـی ده‌توانیـن ئـه‌وه‌ بڵێیـن هه‌رچه‌نـد لـه‌ ئه‌وروپـا تـا ڕاده‌یه‌كـی زۆر سـه‌ركه‌وتنی به‌خۆیـه‌وه‌ بینـی ئه‌ویـش ده‌گه‌ڕێتـه‌وه‌ بـۆ ئـه‌و شـه‌ڕو كوشـتارو نـا دادگه‌ریانـه‌ی كـه‌ پیاوانـی كه‌نیسـه‌ ده‌یانكـرد، بـه‌ڵام ئـه‌وه‌ی جێگـه‌ی تێڕامـان و هه‌ڵوێسـته‌كردنه‌ له‌سـه‌ری بـۆ ئـه‌و بیرۆكـه‌ كاریگـه‌ری له‌سـه‌ر موفه‌كیـرو كه‌سایه‌تیه‌ ئاینیـه‌كان دروسـت كـردووه‌ بـه‌ تایبـه‌ت ئیسـلامیه‌كان! ئایـه‌

ئیسلامیش بەدەردی مەسیحیەکان کوشت و بڕیان کردبوو؟ ئایا کەسایەتیە ئاینیەکان خەڵکیان بە قوربانی خۆیان کردبوو؟ ئایا؟ ئایا. هەرچەند بە نەزانی هەندێك جار ئەو جێگانەی کە ئیسلام فەتحی کردوون بە کوشت و بڕ وەسف دەکرێت کە ئەمەش ئێرە جێگەی باس کردنی نی یە دەکرێت شیکاری خۆی لە بابەتێکی سەربەخۆدا باس بکەین. پەیوەندی بتەو لەگەڵ عەلمانی و لیبراڵیدا هەیە هەربۆیە لە باسەکەدا هەندێك جار بیر بەلای عەلمانیدا دەچێت.

٢- هزری مارکس و لینین و شوعی

ناوهێنانی بە مارکس دەگەڕێتەوە بۆ کارل مارکس، کە فەیلەسوفێکی ئەڵمانی بوو لە ساڵی ١٨١٨ بۆ ١٨٨٣ ژیاوە.

مارکس بە ڕەچەڵەك جولەکەیەو کەسێکی سیاسی و نووسەرو چاودێری کۆمەڵایەتی بووە، کۆمەڵێك کتێبی نووسی لەسەر بیرۆکەکانی کە زیاتر بۆ دەستەڵاتی ئابووری دەگەڕێتەوە، مارکس لەگەڵ هاوڕێکەی فریدریك إنجلز شوعیان دامەزراند.

هزریان لەسەر یەکسانی کۆمەڵگا بوو هەروەك ناوی شوعی خۆشی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە ئەڵبەت لە هزری مارکس خۆیدا، بەڵام ئەو یەکسانیە شتێکی لۆجیکی نەبوو کە هەموو کەس وەك یەك بێت و ماڵ لە دەستی دەوڵەتدا بێت، هەرئەوەش خۆی بۆ خۆی نایەکسانیەکەی ئاشکرا دەکرد.

مارکس وفریدریك بە پشت بە ستن بە سێ سەرچاوەی سەرەکی کە:

یەکەم: فەلسەفەری ئەڵمانی، کە زیاتر لایەنی مادی دەگرێتەخۆ.

دووهەم: ئابوری سیاسی ئینگلیز، بە تایبەتی بیرۆکەکانی آدم سمیث.

سـێهەم: ئیشـتراکی فەرەنسـی، هـەر لـە سـەدەی حەڤـدەوە مارکـس کاریگـەری ئیشـتراکی فەرەنسـی پێـوە دەبیـنرا.
لێـرەدا تەنهـا لـە ڕووی ئـەو سـەرچاوانەی کـەوا مارکـس و هاوڕێکـەی پشـتیان پـێ بەسـتووە ناوەرۆکـی مارکسـی و شـوعی دەردەخـات کـە هەرشـتەو لـە وڵاتێـك و لـە ژێرکاریگـەری وڵاتێـك وەیـان کەسـایەتیەکی ئـەو وڵاتـە بنیادنرابێـت دەبێـت چـۆن بێـت، هەربۆیـە کـە ئـەو دەورەشـی کـە لـە کاتـی خۆیـدا بـۆی لـوا هەرچـۆن بـە خێـرای ڕۆشـتە پێشـەوە زۆر خێراتـر پاشەکشـەی کـرد.
جگـە لـەوەش ئـەو هەمـوو مەدرەسـەی کـە تێیـدا دروسـت بـوو وەك: مەدرەسـەی مارکسـی لینینـی، سـتالینی، ترۆتسـکی، ماویـە، تیتویـە، شـوعیە مەجالیسـەکان، لوکسـمبورغیە، زوتشـیە، وە هەروەهـا جگـە لـە مەدرەسـە مارکسـیەکان مەدرەسـی تریـش وەك شـوعی تەحریـری.

٣-هزری سـەرمایەداری

سـەرمایەداری بەشـێوەیەکی گشـتی دەگەڕێتـەوە بـۆ سسـتمێکی ئابـوری و ئامێـری وەبەرهێنـان لـە ڕێگـەی تاکـەوە یـان کۆمپانیـەوەو دابەشـکردنی بەسـەر خەڵکـدا.
لەم ڕێگەوە دەتوانین بیشوبهێنن بەجۆرێك لە شوعیەت و بیرۆکەی مارکس.
سسـتمی سـەرمایەداری دەگـەڕا بەشـوێن ڕێگـەی جیـاوازدا بـۆ بەدەسـهێنانی سـەرمایە لـەو ڕێگانـەوە کـە دەوڵـەت ڕێگـری لـێ نـاکات و خـۆ پاراسـتن لـەو شـتانەی کـە دەوڵـەت بەربەسـتە لـە ئاسـتیاندا وەك فرۆشـتنی مـادە بێهۆشـکەرەکان.
سستمی ڕەهای نرخەکان و بەربەرەکانی بۆ بەدەستهێنانی زۆرتر.

ئەمەیە کە دونیای ئەمڕۆی تێك داوەو هەزاران هەر لە ژێرەو دەناڵێن و سەرمایەدارانیش گوێیان کەڕ بووە لە ئاست ئەو هات و هاوارە، هەتا زۆرێکیش لە وولاتان دەبینین مەیلیان بەلای ئابووری ئیسلامیدا دەڕوات، چونکە ئابوری ئیسلامیە بەرژەوەندی هەزاران دەپارێزێت لە نەدانی ڕیباو پارەی زیادە بەسەرمایەداران.

٤-هزری میکافیللی

ناوهێنانی هزری میکافیللی دەگەڕێتەوە بۆ ناوی نیکۆلا میکافیللی کە لە ١٤٦٩ بۆ ١٥٢٧ ژیاوەو لە فلورنسا لە دایك بووە لە ئیتالیا، هەرچەند میکافیللی خۆی بە ژیانێکی ئاسایی دەستی پێ کرد، بەڵام بەهۆی ئەو زانستانەی کەوا وورد خوێندبووی لەسەر ئەدەب، یاسا، مێژوو، فەلسەفە توانی لە ڕێگەی کۆمەڵە کتێبێکەوە بگات بەو هزرەی کە بەناو بانگ بوو بە ناوەکەیەوە میکافیللی، هزرەکەشی بەشێوەیەکی گشتی مێژووی بوو زۆرتر شتەکانی تری پشتگوێ دەخست و دەگەڕایەوە بۆ مێژوو، ئەڵبەت ئەم پشت بەستنەو هەتا ئەو هزرەکانی تریش بۆ بە دەستگرتن بەسەر بەرانبەردا یان ئاشکراتر بڵێین جیهاندا.

بۆیە دەشبینین زۆرێك لەو ڕۆژهەلات ناسەکان کە بەناوبانگن ئێستە لەناویاندا ئیتالی زۆر هەبوون، بۆ ئەوەی مێژوو کەلتورو کون و کەلەبەری وولاتانی ئیسلامی بزانن و لەو ڕێگەوە زەفەریان پێ ببەن، هەرچەند کە ئێستە ئێمە وولاتانی ئیسلامی بە نمونە دەهێنینەوە بۆ زیاتر گەشتنە لە بابەتەکە کە بیری کوردان زیاتر بۆ لای خاکەکەی خۆیاندا دەچێت، وەگەرنا هزری

میکافیللی لەو کاتەوە سەری هەڵدا کە فەرەنسا دەستی بەسەر فلۆرنسادا گرت و میکافیللیش لە سوود وەرگرتن لە مێژووی ڕابووردوو گەشت بەو هزرە سەربەخۆیە.

٥-هزری ئیلحادی

ئەم هزرە لە بێ باوەڕیەوە سەرچاوە دەگرێت و بڕوا بوون ڕەد دەکاتەوە.
مەدرەسەیەکی فەلسەفی تایبەتی بەو شێوە نی یە کە فکری ئیلحادی هەمووی پێکەوە کۆ بکاتەوە، بەڵام ئاشکرایە ئەم هزرە پێش ئیسلامیش هەبووە وەك بە دەهریەکان ناسراون کە دەڵێن ئەم جیهانە سەرەتاو کۆتای نی یە قورئانی ڕاستیش ئەم باسەمان بۆ دەکات و دەفەرموێت {وقالوا ما هي الا حياتنا الدنيا نموت ونحيا وما يهلكنا الا الدهر وما لهم بذلك من علم ان هم الا يظنون}الجاثية ٢٤
واتە: بێباوەڕەکان دەیانووت ئەم دونیا چی یە دەژین و دەمرین سروشت و ڕۆژگارە دەمان ژێنێت و لەناومان دەبات، بەڵام لە ڕاستیدا ئەوان ئەوەی ئەوان دەیڵێن لە ڕێگەی زانستەوە نی یە تەنها گومانە.
جەمالەدینی ئەڤغانیش کتێبێکی هەیە بەناوی بەرپەرچ دانەوەی دەهریەکان، الرد على الدهريين، وە بەکارهێنانی ئیلحادیش بۆ ئەوەیە کە باوەڕیان بە دین نی یە، ئیتر دەکرێت دەستەواژەی جیا جیا بەدەرکەون وەك لێرەدا دەهری دەرکەوت گرنگە ئەوەیە گەرچی ناوەکانیش جیابن، بەڵام هەمووی لە ژێر ئیلحاددا یەك دەگرن، بەڵام هەتا ناوی ئیلحاد خۆشی لە قورئاندا هاتووە وەك لەم ئایەتانەدا دەبینرێت:

{ولله الأسماء الحسنى فادعوه بها وذروا الذين يلحدون في اسمائه سيجزون ما كانوا يعملون} سورة الأعراف١٨٠

واتە: هەر بۆ خوایە هەموو ناوە جوان و پیرۆزەکان، جا (ئەی ئیمانداران) بەو ناوانە دۆعا و نزا بکەن و هاناو هاوار بۆ ئەو زاتە بەرن، وازبهێنن لەوانەی کە لە ناوە پیرۆزەکانی خوادا لادان دەکەن و (سیفەت و ناوەکانی خوا بەکاردەهێنن بۆ غەیری خوا)، لە ئایندەدا پاداشتی ئەو کارو کردەوانەیان وەردەگرن کە ئەنجامیان دەدا.

لێرەدا بە ئاشکرا خوای گەورە ناوەکانی خۆی بە بیر مسوڵمانان دەخاتەوەو فەرمان دەکات کە بەو ناوانە دوعا بکەن و واز لەوانە بهێنن کە کە باوەڕیان پێی نی یەو گرنگی پێ نادەن بە نا ئاگا لەڕاستی خوای گەورە ناویان دەبات.

{ولقد نعلم انهم يقولون انما يعلمه بشر لسان الذي يلحدون اليه اعجمي وهذا لسان عربي مبين} سورة النحل١٠٣

واتە: سوێند بە خوا ئێمە بەڕاستی دەزانین بێ باوەڕان دەڵێن: ئەم قورئانە تەنها کەسێك فێری دەکات، (بەمەرجێك) زمانی ئەو کەسەی ئەوان دەڵێن قورئان فێری محمد دەکات، عەجەمیەو عەرەبی نیەو ڕەوان نیە، لەگەڵ ئەوەدا ئەم قورئانە بە زمانی عەرەبی و پاراوو ڕوون و ئاشکرا داڕێژراوە.

{ان الذين يلحدون في اياتنا لا يخفون علينا افمن يلقى في النار خير ام من ياتي امنا يوم القيامة اعملوا ما شئتم انه بما تعملون بصير} سورة فصلت ٤٠

واتە: بەڕاستی ئەوانەی کە سەرسەخت و بێ بڕوان و دژایەتی ئایەت و فەرمانەکانی ئێمە دەکەن و لێی لادەدەن. خۆیان ناشارنەوە لە ئێمە، باشە، ئەوەی فڕێ بدرێتە ناو ئاگری دۆزەخەوە چاکترە یان ئەو کەسەی کە بەدڵنیایی و ئارامی و هێمنیەوە دێت لە ڕۆژی قیامەتداو بەرەو بەهەشت بەڕێزەوە بەڕێ دەکرێت؟! ئەی بێ باوەڕان هەرچیتان لە دەست دێت بیکەن، چونکە لە

دەستی خـوا دەرناچـن، دڵنیـاش بـن خـوا بینایـە بـەو کردەوانـەی دەیکـەن.
دەبینـی لەهـەر سـێ ئـەو ئایەتانـەی کـە هێنامانـەوە ووشـەی ئیلحـاد بێبـاوەڕ هاتـووە، بـەڵام ئـەم بێبـاوەڕی و ئینـکاری کردنـە وەك لـە سـەرەوەش ئاماژەمـان پـێ دان جۆریـان زۆرە. هەیـە بـۆ نمونـە بـاوەڕی هەیـە بەخـوای گـەورە بـەڵام ئینـکاری شـتی تـر دەکات کـە ئەویـش هـەر لـە ژێـر ئیلحـادی نایباتـە دەرەوە وەك قورئانـی پیـرۆز ئەمەشـمان بـۆ بـاس دەکات و دەفەرموێـت {ولـئن سـالتهم مـن خلـق السـماوات والأرض وسـخر الشـمس والقمـر ليقولـن اللـه فـاني يؤفكون}العنكبـوت ٦١ موئەریخێکـی ئیغریقـی بەنـاوی بلوتـارك وەڵامێکـی جوانـی دەداتـەوە وەك دەڵـێ(لقـد وجـدت في التاريخ مـدن بـلا حصـون، و مـدن بـلا قصـور، و منـدن بـلا مـدارس، ولكـن لم توجـد أبـدا مـدن بـلا معابـد) واتـە لـە مێـژوودا شـارم بینـی بەبـێ خشـت و بـەرد ، شـارم بینـی بەبـێ باڵەخانـە، شـارم بینـی بەبـێ قوتابخانـە، بـەڵام هەرگیـز شـارم نـەدی بەبـێ پەرسـتگا، یانـی ئـەوە چ باوەڕێکـە ئـەوە ڕەد بکاتـەوە، لەکاتێکـدا ئـەو هەمـوو شـتە گرنگـە دونیایانـە زۆرجـار لـە شـاردا بوونـی نەبـووە بـەڵام پەرسـتگا هەبـوون.
هەروەهـا لقـی تـری لـێ دەبێتـە ئـەم ئیلحادانـە وەك لا دینیـەکان کـە ئەسـڵەن دەڵێـن دیـن مرۆڤـەکان خۆیـان دروسـتیان کـردووە یانـی هـەر بوونـی نەبـووە خـۆی، وە لا أدري یـەکان کـە نازانـن هەیـە یـان نـا!، وە ڕەبانیـەکان کـە باوەڕیـان بـە خـوا هەیـە بـەڵام دینیـش بـە گرنـگ نازانـن.
بـەڵام ئـەم هـزرە کـە لـە ئێسـتەدا هـەر ئـەو هـزرەی پێـش ئیسـلام نـی یـە بەڵکـو لەنـاو مەسـیحیەکاندا زیاتـر ئەمـە دروسـت بـوو لـە دژی مەسـیحیەت و بڕوایـان وایـە کـە دیـن مرۆڤـەکان کـۆت دەکات و ڕێگـری دەبێـت لـە داهێنـان جـا گـەر بێـت و خۆتـی لـێ داماڵـی دەتوانیـت پێـش بکەویـت، کـە مشـتومڕێکی یەکجـار زۆری لەسـەرە.

هەمـوو ئـەم هزرانـە هەڵقـوڵاوی ناوچـە مەسـیحیە نشـینەکانن بـەڵام لەگـەڵ فراوانیـان و هـۆی پشـتگیریان لەلایـەن زۆرێکـەوە ئیـتر خۆیـان لا زیاتـر گـەورە بـووەو بـە پێـوەری خۆیـان پێوایانـە بـۆ وڵاتانـی تریـش دانـاوەو ووتوویانـە دیـن هـەر دینـە، بـۆ ئـەوەی ئێـوەش وەك ئێمـە پێـش بکـەون دەبێـت وازی لێبهێنـن و خۆتانـی لـێ دابماڵـن، بـەڵام لـە ڕاسـتیدا دیـن هـەر دیـن نـی یـە چونکـە ئەحکامـی شـەرعەکانیان جیـاوازی هەیـە، هەربۆیـە کاتێـك لـە وڵاتانـی ئیسـلامی بـەدوای ئـەم جـۆرە هزرانـە کەوتـن بینیـان هـەم دینەکەشـیان لـە دەسـتداو وە هـەم پێشـیش نەکەوتـن بەڵکـو بـۆ دواوەهاتـن، ئـەو سـاتەی کـە دەسـتەکان بـە ئیسـلامەوە پابەنـد بـوون لـە قیمـەی پێشـکەوتندا بـوون و ئەوروپـاو ئەمەریـکا بەدەسـت پیاوانـی کەنیسـەوەو بەدەسـت شـەڕەوە دەیـان ناڵانـد لـە لەندەنـدا تـا ئەژنـۆ لـە قـوڕدا دەچەقـی لـە ئەندەلـوس کـە ئیسـپانیای ئێسـتەیە هەمـوو کۆڵانـەکان ڕوونـاك بـوون، کـە ئێسـتەش ئاسـەواری ئیسـلامی ئەوکاتـەی پێـوە دیـارە. لـە ڕێگـەی ڕۆژهەڵاتناسـەکانیانەوە دیسـان توانیـان گـورزی بەهێـز لـە وڵاتانـی ئیسـلامی بـدەن و داگیریـان بکـەن و بەسـەرخۆیاندا دابەشـیان بکـەن و وە سـود لـە زانسـتە ئاینیەکانیـش بـۆ خۆیـان وەربگـرن و بەرگـی تـری بەبـەردا بکـەن و بیکـەن بـە هـی خۆیـان، هەربۆیـە ئێسـتە کـە سـەرنج لـە هەندێـك یاساکانیان دەدەیـن لـە ڕاسـتیدا ئیسـلامین و پێـش هەمـوو کـەس ئیسـلام دایهێنانـەوەو پیـادەی کـردووە، ئەوانیـش ئەکفـەرەو ئەلحەدەیـان کـردووە بـۆ خۆیـان، نمونـە ئـەو حەسـانەی کـە بـە منداڵ دەدرێـت و مافـی منداڵـی لـە ژێـردا دەپارێزرێـت ئاشـکرایە لەسـەردەمی ئیمامـی عومـەردا ڕەزای خـوای لـێ بێـت داهێـنرا لـە ئەنجامـی گریانـی منداڵێکـدا، وەیـان سیسـتمی پۆسـت و گەیانـدن، لەسـەروی هەموویانـەوە پەرلەمـان و هەڵبـژاردن لـە ڕووی دیموکراسـی و ئـازادی خۆیانـی تێـدا دەردەبـڕن لـە ئیسـلامەوە هاتـووە، تەنهـا ناوەکـە گۆڕانـکاری بەسـەردا هاتـووە لەگـەڵ هەندێـك ئالیـەت و شـوێنی

دانیشتندا، کەچی ئێستە لە ئەوانەوە بۆ ئێمە دێتەوە هێشتا ئێمەش قبوڵمان نی یە! ئەوەتا زۆرێك لە وولاتانی عەرەبی و ئیسلامی پەرلەمان هەر بڤەیە! مافی ئافرەت کە کردوویانە بە موڵکی خۆیان ئاشکرایەو هیچ بەڵگەی ناوێت کە تا پێش ئیسلام ئافرەت چۆن دەچەوسایەوەو زیندە بەچاڵیان دەکردن، کە ئیسلام هات چۆن ئەو کەلتورەی گۆڕی و خۆشی بۆ دەکردن کە بە عەقیقە ناسراوە لە ناو مسوڵمانانندا دایهێناو تا ڕۆژی قیامەت هەر سونەتە، هەرکەس دوو کچ بەچاکی بەخێو بکات جێگە بەهەشتە پێکرد، لە هەموو کارو چالاکیە دینیەکانیشدا دەبینین ئافرەت هاوکاربووە لەگەڵ پیاواندا و هیچیش عەیب و عار نەبووە، لە پەرستنەکانیشدا لەگەڵ پیاواندا نوێژیان کردووە، بەڵام ئەمڕۆ پێچەوانەکەی دەبینینەوە ئافرەت لە ڕۆژئاوا ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لە بەرەو پێشبردنی وولاتداو لە وولاتانی ئیسلامی دەستیان ناوەتە بینەقاقەیان بە زیندووی لە ماڵدا وەك کوژراویان لێهاتووە، پشتگیری من ڕەهایی نی یە بۆ ئافرەت وەك ئەوەی لە ڕۆژئاوا هەیەو زۆرێك لە بەرەڵایی تێکەڵ کراوەو دژی ئەو ئافرەتانەش نیم کەوا حەیای خۆیان دەپاریزن و چاودیری ماڵ دەکەن، بەڵام ئافرەت گەرتواناکانیان بخەنەگەڕ کاری زۆریان پێ دەکریت و دەتوانن لەگەڵ پیاواندا چمکێکی ژیان بەرزبکەنەوە، وەك ئاشکراشە هەندێك کار بە ئافرەت نەبێت ناکرێت لە فیقهی ئیسلامیشدا گرنگی ئافرەت بەسەر پیاودا دراوە لەو ڕوانەوە مەگەر لەبەر ناچاری و نەبوونی ئافرەت پیاوان بە مەرجەوە قبوڵ بکات.

٦-هـزری ئیسـلامـی

هـزری ئیسـلامی مانـای ئـەوە نـی یـە کـە دەقـاو دەق ئیسـلام بێـت، بەڵکـو هەلێنجـراوی بیـری ئـەو کەسـانەیە کـە هەڵگـری ئیسـلامن و هـەوڵ دەدەن لـە ڕێگەیـەوە بەسـەر کۆمەڵگـەدا دایبەزێنـن و پیـادەی بکـەن، بـەو شـێوەیە جێگـەو کاتیـش جیـاوازی هەیـە بـۆ هەڵگـری هزرەکـە، هـزری ئیسـلامی واتـە ئیجتیهـادی ژیریـە بـۆ دەقـە شـەرعیەکان واتـە دەکرێـت هەڵەشـی تێـدا ببێـت، چونکـە مرۆڤـەکان مەعسـوم نیـن، جیـاوازی فکـری ئیسـلامی و ئیسـلام ئەوەیـە کـە ئـەوەی دەدرێتـە پـاڵ خـوای گـەورەو ئـەوەی دەدریتـە پـاڵ مرۆڤـەکان، وە پەیوەندیـش لـە نیوانیانـدا هەریـەك لەسـەر ئـەوی تـر پەیوەنـدی دروسـت دەکات و دەبنـە پشـتگیر، ئیـتر نـەك بـەو مانـای کـەوا پـڕواو پڕبێـت.

زۆرن لـە مێـژووی ئیسـلامی کـۆن و نوێـدا بیـری تیژیـان خسـتۆتە گـەڕو لـە ژێـر ڕۆشـنای دەقـە شـەرعیەکاندا ئیجتیهـادی خۆیـان کـردووە، بەبـێ مانـدوو نەبـوون و تـا سـەرەنجام کاریگەریەکـی یەکجاریـان لەکاتـی خۆیـان و دوای خۆشـیاندا دروسـت کـردووە، نزیکترینیـان ئـەو مەدرەسـە وەسـەتیەی کـە زۆرێـك ئێسـتە پشـتگیریەتی و لەسـەری دەڕۆن، ئـەو کەسـانەش لای مسـوڵمانە فیکریـەکان بەتایبەتـی نـاسراون وەك: جەمالەدینـی ئاڤغانـی، محەمـەد عەبـدە، عەبدولڕەحـمان کەواکبـی، محەمـەد غەزالـی، عەبدولـڕەزاق سـنهوری، حەسـەن بەنـا، ئەبـو ئەعـلای مـەودودی، سـەید قوطـب، غیلانـی دیمەشـقی، حەسـەنی بـەسری. وە ئیمامـی عەلـی ڕەزای خـوای لـێ بێـت.

وە زۆرن ئـەو کەسـانەی کـەوا داهێنانـی زۆریـان کـردووە لەسـەرەنجامی هزرەکانیانـەوە دەرگایـەك بـوون بـۆ پیشـکەوتن و ووردەکاریەکانـی ئەمـڕۆ، هەندێـك لـەو مسـوڵمانانەی کـەوا دەستپێشـخەربوون ئەمانـەن نـاو لەگـەڵ ئـەو

مەجالـەی کـە کاریـان تێـدا کـردووە:

الاسم	مجــال الدراســة
جابر بن حيان	الكيمياء
الأسمائي	علم النبات, علم الحيوان, الزراعة الحيوانية
الخوارزمي	الجبر, الرياضيات, علم الفلك, جغرافيا
الجاهز	عالم الحيوان, تأليف المعاجم, قواعد اللغة العربية
الكندي	الفلسفة, الفيزياء, علم البصريات, الطب, الرياضيات, علم المعادن
عباس بن فرناس	تقنية الطيران, جهاز حركة الشمس
ابن سينا	الطب, الفلسفة, الرياضيات, علم الفلك
ابن النفيس	الطب, الفلسفة, الفقه, الحديث
ابوالصلت	الهندسة, الأدب, الموسيقى
الرازي	الطب, طب العيون, علم الفلك, الكيمياء
عبد القادر الكيلاني	فكر إسلامي تصوف إسلامي,
الطبري	فن الخط, الطب, الأدب, والرياضيات
ابن الهيتم	الهندسه,البصريات, والرياضيات
ابن رشد.	علم الفلك, الطب, الفلسفة, والالحساب

لێـرەدا ئەوەمـان بـۆ دەردەکەوێـت کـە هـزر ئەنجامـی ژێـری مرۆڤەکانـەو خـۆی بۆخـۆی سـەرچاوەی بنەبـڕی کارەکان نـی یـە، جگـە لـەوەی کـە ئـەو سـەرچاوانەی کـەوا بـۆ هـزرەکان پشـتی پـێ دەبەسـترێت ئەوانیـش کاریگـەری بنەڕەتیـان لەســەر هــزرەکان هەیــە، وە کاتێــك بــۆ ســەرچاوەکانیش دەگەڕێینــەوە ئەوانیــش هــەر ســەرەنجامی هــزری مرۆڤــەکان بــووە تەنهــا پەرتوکێــك نەبێــت کــە ئەویــش قورئانـە، لێـرەدا دەتوانیـن بڵێیـن لـە هـزرەکان بگەیـن و کامیـان لـە پێشـەو کامیـان لـە پاشـە ڕیزبەندیـان بکەیـن، بەبـی هیـچ دوو دڵیـەك لای ئێمـە تەنهـا ئـەو هـزرە ڕاسـتە کـە پشـت بـە قورئـان دەبەسـتێت لەگـەڵ دەقـە شـەرعیە بڕاوەکانـدا بەبـێ خسـتنە پێـش ژێریـەوە، چونکـە ژێـری دەرك بەهەمـوو شـتەکان نـاکات و جیـاوازی دروسـت دەکات، بوونـی ئـەو هەمووهـزرەش ڕاسـتی ووتەکانمـان دەردەخـات، ئەگـەر وا نەبوایـە نەدەبـوو ئـەو هەمـوو هـزرە جیـا جیایـە هەبوایـە، بـەڵام ژێریـش سـەرچاوەیەکی گرنگـی دەرك پـێ کردنـە هەربۆیـە خـوای بـاڵا دەسـتیش پشـت گوێـی نەخسـتووەو بەشـی خـۆی لـە دەقـە شـەرعیەکاندا بـۆ هێڵاوەتـەوە تـا ئەسـپی خـۆی تێـدا تـاو بـدات، هەربۆیـە کـە سـەیری قورئـان و سـەرچاوە زانیاریـە قورئانیـەکان دەکەیـن بۆمـان دەردەکەوێـت کـە قورئـان لەسـەدا هەشـتای ڕوون و بڕاوەیـە، بـەڵام لـە سـەدا بیسـتەکەی تـر لێـك چـووەو مانـای جـۆراو جـۆر هەڵدەگرێـت، کاتێـك کـە مرۆڤـەکان دێـن و لێکۆڵینـەوەو بەدواداچوونـی خۆیانـی لەسـەر دەکـەن ژێـری پـێ ئـاو دەدەن و ڕێگـەش بـۆ خەڵکـی ڕۆشـن دەکـەن و کاریگـەری نـا دروستیشـی لەسـەر ئـەو لـە سـەدا هەشـتاکەی تریشـی نابێـت، وەك لـە ئـەو مەزهەبانـەی کـە دروسـت بـوون و بوونەتـە چـرای ڕووناکـی بـۆ سەرانسـەری جیهـان و ئـەو زانایانـەی کـە لەسـەرەوە باسـمان کـردن، بـەڵام دەبینیـن هەندێـك زیـادە ڕۆیـان لـە سـەدا بیسـتەکە کـردووە دەسـتیان بـۆ کارانێـك بـردووە کـە خـۆی بـۆ خـۆی بـڕاوە بـووەو پێویسـتی بـە ئەزیـەت نەکـردووە، لەسەرەنجامیشـدا

دەسـتیان لـە هەمانەکـەوە دەرچـووەو بـێ بـاوەڕ بـوون بـە ئاینەکـەو خۆیـان بـە قوربـان هزرەکەیـان کـردووە، چونکـە ئـەو شـتانەی کـە بڕاوەیـە لـە ئاینـدا، چونکـە هـزر ناتوانێـت باشـتر لـەو دابهێنێـت هـەروەك لـە ئیعجازەکانـی قورئـان و سـونەتدا بۆمـان دەردەکەوێـت، هەندێـك نکۆڵـی لـەم ڕاسـتیانە دەکـەن و بـێ ئـاگا لـەو زیـان و کێشـانەی کـە بەهـۆی سـەرچاوەی ئـەم هـزرەوە دونیـای ڕۆژئـاواو ئەمەریـکا چەنـد توشـی گرفتـاری ئـەم پشـتگوێ خسـتنە بـوون، بۆنموونـە ئەوانـەی لـە شـەرعدا حەرامـی بڕاوەتـەوەو بەپێـی زەمـەن و پێشکەوتنیشـی حوکمەکـەی وەك خـۆی دەمێنێتـەوە تاوانەکانـی زینـا، مـادەی سەرخۆشـکەر، قومـار، ڕیبـا، گـەر سـەرنجی هەمـوو ئـەو وڵاتانـە بدەیـن کـە یاسـای جیـاواز لـەوەی کـە قورئـان هێناویەتـی دانـاوە بـۆ ئـەو تاوانانـە دەبینیـن چـۆن توشـی گرفتـاری و سـەدان کێشـەو نـا دادگـەری بوونەتـەوە بەهۆیـەوە، چونکـە هەرگیـز ناتوانـن لـەوەی کـە خـوای گـەورە دایـناوە باشـتر بەرهـەم بهێنـن.
ئـەوەی کـە تـا ئێسـتە باسـمانکردن بـۆ یـەك نامیلکـە زۆرە وەگەرنـا ووردەکاریەکانمـان لەبیـری نەچـووە چ لەسـەر هـزری ئیسـلامی وەك ئـەو لقانـەی کـە لێـی بـووە وەك، علمـی کـەلام، ئەشـاعیرە، موعتەزیلـە، سـەلەفی، قورئانیـەکان، وە هەروەهـا.
وە لەسـەر هزرەکانـی تریـش بێگومـان ووردەکاری زۆر هەڵدەگـرن، بـە تایبەتـی پەیوەنـدی ئـەو هزرانـەش بەیەکـەوە بـۆ نمونـە لیبراڵـی و عەلمانـی وە هەروەهـا جگـە لەوانـەش کـە ناویـمان هـەر نەهێنـان وەك وەتەنیـەکان، بـەڵام ئێمـە بـۆ دەرگا کردنـەوە بـۆ نووسـەرانی تـرو قسەوباسـکردنی زیـادوو وورد ئەوەندەمـان بەبـەس زانـی چونکـە زیاتـر بەلامانـەوە ئـەم باسـە دەرگایەکـە نـەك کۆتایـی، خوێنـەری ئەمـڕۆش کەمـتر تاقەتـی خوێندنـەوەی هەیـە بەداخـەوە هەربۆیـە ئـەم جـۆرە نووسـینانە بـە کـوردی بـە گرنـگ دەزانینـن.
الحمدلله الذي بنعمة تتم الصالحات

پەراوێزەکان:

١ فەرەج فودە موفەکیرو نووسەرێکی میسریە لە ساڵی ١٩٤٥ لە دایك بووەو لە ساڵی ١٩٩٢ کوژراوە.

٢ موفەکیرێکی ئیسلامیەو برای بچوکی حەسەن بەنایە.

٣ کەسێکی سیاسی شیعەی عێراقیە لە ساڵی ١٩٦١ لە دایك بووە، ئێستە لەسەر لیستی عێراقیەیەو لە زیقار دادەنیشێت.

٤ نووسەرێکی میسریەو لە ساڵی ١٩٤٧ لە دایك بووە.

٥ موفەکیرێکی میسریە لەسەرەتاوە لە زانکۆی ئەزهەر مامۆستا بووە بەهۆی ئەوەی ئینکاری سونەتی پێغەمبەری کرد لە زانکۆ دەریان کرد لەو کەسانەیەکە تەنها پشت بە قورئان دەبەستن و سونەت ڕەد دەکەنەوە، کە بە قورئانیەکان بەناوبانگن.

٦ ئەدیب و ناقدێکی میسریە لە ساڵی 1929 لە دایك بووەو لە ساڵی 1973 مردووە.

پێڕست

هزرو هەڵوێستەیەك-- ٣
هزر چی یە؟-- ٣
١-هزری لیبراڵی--- ٥
لیبراڵی ئیسلامی-- ٦
لیبراڵی مەسیحی--- ٨
لیبراڵی یەهودی-- ٨
٢- هزری مارکس و لینین و شوعی--- ٩
٣-هزری سەرمایەداری-- ١٠
٤-هزری میکافیللی--- ١١
٥-هزری ئیلحادی-- ١٢
٦-هزری ئیسلامی-- ١٧

هزر تەنها بەمانای تێگەشتن دێت، واتە کۆمەڵە بیرۆکەیەکە لە مێشکی مرۆڤدا گەلاڵە دەبێت و لەسەر شتێك یان کۆمەڵە شتانێك دەنیشێتەوەو دەبێتە بڕوایەکی تەواو لای مرۆڤ و هەوڵ بۆ ئامانجەکانی دەدات.

کاتێك دەوترێت بیرۆکە ئەویش دەتوانین لقەکانیشی دەستنیشان بکرێت وەك: دەرك کردن، هۆشیاری، بەهێزی هەست پێکردن، خەیاڵ.

پەیامی هزر

د. عومەر عەلی

٢٠١٨